

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.10.453.23

ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА НОВІ БЛОКИ В СВІТОВІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ СИСТЕМІ

Кам'янецька О.В., к.е.н.

Київський національний торговельно-економічний університет

В статті досліджено тенденції переформатування процесу глобалізації та нові блоки в світовій торговельній системі. Визначено, що міжнародні угруповання відіграють першочергову роль у співпраці з метою розвитку, оскільки формують міжнародно-правові режими з розвитку міжнародних стандартів з економічної, соціальної політики, політики в галузі охорони навколишнього середовища. Зазначено, що сьогодні спостерігається трансформація класичної форми територіальної інтеграції держав (у формі міжнародних регіонів). При цьому, глобальна регіоналізація розглядається в якості однієї з основних тенденцій сучасного світового розвитку, результатом якої є формування глобальних регіонів. Проаналізовано зовнішньоторговельні взаємозв'язки між такими країнами та угрупованнями, як США, Китай, ЄС, НАФТА, ШОС, ЄАЕС та особливості їх блокової взаємодії. Визначено, що практика протекціонізму на початку ХХІ ст. увійшла в суперечність з політикою багатосторонньої лібералізації торговельних відносин, що проводиться з середини ХХ ст. ГАТТ/СОТ та виникла ситуація втрати взаємної довіри між країнами-членами, що суттєво заважає розробці та прийняттю нових правил міжнародної торгівлі, які б актуально відображали динамічно мінливі реалії ХХІ ст.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, економічні блоки, світова торговельна система, інтеграція, міжнародне співробітництво, торговельні угоди

UDC 339.10.453.23

REFORMATTING THE PROCESS OF GLOBALIZATION AND NEW BLOCKS CREATION IN THE WORLD TRADING SYSTEM

Kamianetska O., PhD in Economics

Kiev National University of Trade and Economics

The trends of reformatting the process of globalization and emerging the new blocks in the global trading system have been analyzed in the article. It was determined that international groups play a primary role in the cooperation for development, as they form the international legal framework for the development of international standards of economic and social policies, and policies for environmental protection. The

authors have proved that today there is a transformation of the classical forms of territorial integration of the countries (in the form of international regions). At the same time, the global regionalization is regarded as one of the major trends of contemporary world development, which results in the formation of global regions. The foreign trade relationships between countries and groups such as the US, China, EU, NAFTA, SCO YEAES block and especially their interaction have been analyzed. It was determined that the practice of protectionism at the beginning of XXI century has come into conflict with the policies of multilateral liberalization of trade relations, conducted from mid of XX century by GATT/WTO. It has occurred the situation of loss the mutual trust between Member States, which greatly hinders the development and adoption of new international trade rules that would actually reflect the rapidly changing realities of the XXI century.

Keywords: globalization, regionalization, economic power, the world trading system, integration, international cooperation, trade agreements

Актуальність проблеми. Сьогодні система міжнародного багатостороннього співробітництва зазнає суттєвої модернізації та реформування. Виклики сучасних міжнародних відносин (економічна криза, зростаючий державний борг у держав, зростання рівня безробіття, посилення націоналістичних тенденцій, міграція, зростаюча нерівність, зміна клімату, проблеми реалізації цілей і завдань в галузі сталого розвитку, забезпечення міжнародної безпеки) потребують інституалізації основ колективного міжнародного руху, створення умов для ефективної діяльності міжнародних інститутів, посилення легітимізації «глобальної мобілізації» міжнародного співтовариства, незважаючи на існуючі розбіжності і, найчастіше, неефективні механізми.

Міжнародне багатостороннє співробітництво передбачає різні форми, види і рівні участі країни з міжнародними організаціями, недержавними учасниками міжнародних відносин (міжнародними неурядовими організаціями, діловими, фінансовими і галузевими структурами, громадськістю), може виражатися в розміщенні міжнародного і регіонального миротворчого присутності, реалізації систематичних дипломатичних переговорів і посередництва, превентивної дипломатії, постконфліктному врегулюванні.

Міжнародні угруповання відіграють першочергову роль у співпраці з метою розвитку, оскільки формують міжнародно-правові режими з розвитку міжнародних стандартів з економічної, соціальної політики,

політики в галузі охорони навколишнього середовища. Часто міжнародні організації координують діяльність держав-членів щодо реалізації різних міжнародних програм, залучають приватний капітал в цілях розвитку, встановлюють фонди і надають кредити.

Аналіз останніх наукових досліджень. Суттєвий внесок в дослідження питань глобалістики та проблем утворення та функціонування регіональних угруповань зробили іноземні та вітчизняні науковці та практики: С. Брукс, В. Вулфорс, Р. Хиггот, Д. Лук'яненко, А. Поручник, А. Колот, В. Чужиков, С. Сіденко, Т. Кальченко та інші [1, 6, 12]. Разом з тим проблематика сучасного переформатування процесу глобалізації й формування нових світових торговельних блоків потребує додаткового дослідження.

Мета роботи: дослідити тенденції переформатування процесу глобалізації та нові блоки в світовій торговельній системі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Початок другого десятиріччя ХХІ ст. характеризується великим динамізмом в реалізації глобальних проектів інтеграційної спрямованості в різних регіонах світу. Багатозначність регіональних трансформацій знаходить відображення в появі наднаціональних структур, розвитку принципу транскордонного співробітництва та прагненні створити багатовекторне підґрунтя для інтеграції. Зазначені тенденції розвиваються в рамках нових світополітичних феноменів - глобальних регіонів. Іншими словами, однією з тенденцій сучасного розвитку є трансформація просторових координат світової політики, зміна геополітичного ландшафту світової системи ХХІ ст. в результаті двох процесів - глобалізації та регіоналізації. У науковому дискурсі з'явилося нове поняття - глобальна регіоналізація (регіональна глобалізація), де локальне і глобальне співіснують в якості не взаємовиключних, а, скоріше, взаємодоповнюючих один одного процесів [3, 10].

У ХХІ ст. спостерігається трансформація класичної форми територіальної інтеграції держав (у формі міжнародних регіонів). Глобальна регіоналізація розглядається в якості однієї з основних тенденцій сучасного світового розвитку, результатом якої є формування глобальних регіонів. Нові регіональні форми представляють собою простір, який передбачає різноманітні види взаємодій державних і недержавних акторів в різних сферах і на різних рівнях. Іншими словами, спостерігається перехід від регіональних інтеграційних

угруповань до глобальних наднаціональних інститутів, заснованих на взаємодії держав, бізнес-структур і громадянського суспільства, що представляє собою якісно новий стан сучасних інтеграційних процесів і може бути визначено як «конгломераційна» форма інтеграції.

Чільне місце в гео економічних і геополітичних поглядах Заходу займає проект створення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства. Запланований інтеграційний мегаблок покликаний максимально щільно поєднати країни Європейського союзу і США. Однак, окрім суперечностей, які існують між партнерами, реалізація цього проекту неминуче ускладнить торгово-економічні відносини європейських країн з державами, що не входять до цього блоку.

Зацікавленість США у формуванні цього торговельно-економічного блоку базується на прагненні транснаціонального бізнесу збільшити обсяги та динаміку американського товарного експорту на ринки Європи. Згідно статистичних даних в період 2008-2015 рр. обсяги американських експортних поставок впали та спостерігався постійний дефіцит в торгівлі з європейськими країнами (за 2008-2015 рр. – 925 млрд. дол. США) (табл. 1).

Таблиця 1 - Показники зовнішньоторговельної діяльності між США та ЄС за 2008-2015 рр. (млрд. дол. США)

Роки	Експорт	Імпорт	Обсяг	Сальдо
2008	275,7	377,0	652,7	-101,3
2009	221,4	287,0	508,4	-65,6
2010	243,3	327,4	570,7	-84,1
2011	271,3	377,5	648,8	-106,2
2012	266,3	390,4	656,7	-124,1
2013	263,7	395,6	659,3	-131,9
2014	276,9	427,0	703,9	-150,1
2015	273,6	435,3	708,9	-161,7

Джерело [5]

Інше регіональне інтеграційне об'єднання, яке є стратегічно важливим в зовнішній торгівлі США, є НАФТА. Динаміка товарообігу США з Канадою і Мексикою - контрагентами за регіональним інтеграційним об'єднанням НАФТА, представлені в табл. 2. За аналогічний період вивезення американських промислових і сільськогосподарських товарів на канадський і мексиканський ринки зріс більш ніж на 100 млрд. дол. І за підсумками 2015 р перевищив експорт Сполучених Штатів в Євросоюз майже в два рази (відповідно, 516,4 млрд. і 273,6 млрд. дол.).

Таблиця 2 - Показники зовнішньоторговельної діяльності між США та НАФТА, за 2008-2015 рр. (млрд. дол. США)

Роки	Експорт	Імпорт	Обсяг	Сальдо
2008	412,4	557,1	969,5	-144,7
2009	333,7	405,9	739,6	-72,2
2010	412,9	512,7	925,6	-99,8
2011	479,5	583,0	1062,5	-103,5
2012	508,4	607,5	1115,9	-99,1
2013	526,8	620,3	1147,1	-93,5
2014	552,6	651,0	1203,6	-98,4
2015	516,4	598,5	1114,9	-82,1

Джерело [5]

Окрім цього, у 2011 р. щорічний обсяг торгівлі США з Канадою і Мексикою стабільно перевищує 1 трлн. дол., що на 60-70% більше товарообігу з державами ЄС.

Демонстраційний ефект НАФТА збоку США став одним із найсильніших аргументів, що спонукав американське політичне керівництво поставити питання про торгово-економічну інтеграцію з Європейським союзом [4,13].

Беручи до уваги постійне зростання інтересу до інтеграції в світі, особливо в напрямку атлантичної інтеграції, мабуть найважливіше значення в світовій торгівлі на сьогодні займає Китай. У 2001-2015 рр., при зростанні глобального товарного експорту в 2,7 рази (з 6,1 трлн. до 16,3 трлн. дол. США), Вивезення китайських товарів збільшився в 8,7 рази: з 262 млрд. до 2282 млрд. дол., а частка Піднебесної в світовому експорті підскочила з 4,3 до 14%. Причому річний профіцит товарообігу КНР з рештою світу за вказаний період виріс в 27 разів, досягнувши 659 млрд. дол. США (табл.3).

Таблиця 3 - Показники зовнішньої торгівлі Китаю за 2008-2015 рр. (млрд. дол. США)

Роки	Експорт	Імпорт	Обсяг	Сальдо
2008	1387,9	1086,4	2474,3	+301,5
2009	1158,6	968,7	2127,3	+189,9
2010	1522,9	1337,8	2860,7	+185,1
2011	1898,4	1652,4	3550,8	+246,0
2012	2048,8	1728,4	3777,2	+320,4
2013	2209,0	1854,8	4063,8	+354,2
2014	2342,3	1865,6	4207,9	+476,7
2015	2281,9	1623,2	3905,1	+658,7

Джерело [5]

Сполучені Штати і країни Європейського союзу зайняли для підприємств Китаю виключно важливе значення. Саме завдяки поставкам в США і ЄС Китай зберігає величезне позитивне сальдо торгового балансу.

При цьому відбулися якісні зміни в структурі експорту та на американський, і на європейський ринки. Якщо ще в кінці 1990-х - початку 2000-х років основу китайських поставок становили порівняно прості споживчі товари масового попиту (одяг, взуття, товари для будинку, іграшки і т.д.), то в даний час їх місце міцно зайняли різні види досить складного електротехнічного промислового устаткування, просунута машинотехнічна продукція, сучасні транспортні засоби, електроніка, продукти хімічної промисловості, метали [7].

Однак, фіксуючи величезні показники зовнішньоторговельної експансії Китаю останніх десятиліть, слід не оминати увагою і суттєві структурні слабкості як в економіці так і в торгівлі Китаю. До половини китайського промислового експорту припадає на так звану «давальницьку торгівлю», за якої інтелектуальні права, дизайн, технології і компоненти того чи іншого товару спочатку імпортуються, а потім на підприємствах КНР відбувається збірка готової продукції, призначеної для вивозу на зовнішні ринки. Більш того, основну частину експорту забезпечують не власне китайські компанії, а місцеві філії американських, європейських, японських і південнокорейських ТНК [2,8].

Китай виходить на нову траєкторію розвитку, яка передбачає, зокрема, подальше посилення зовнішньої експансії на основі внутрішньої модернізації і реалізації найбільших транскордонних інфраструктурних проєктів. Яскравий приклад - стратегія Шовкового шляху. «Економічний пояс Шовкового шляху» передбачає створення трьох економічних коридорів, що проходять по Євразії. Північний передбачається прокласти з Китаю через Центральну Азію і Росію до Європи. Центральний - з Китаю через Центральну і Західну Азію до Перської затоки і Середземномор'ю. А південний повинен вести з Китаю через Південно-Східну Азію в Південну Азію і регіон Індійського океану. Проєкт же «Морського Шовкового шляху XXI століття» включає в себе створення двох морських маршрутів. Один з них веде від узбережжя Китаю через Південно-Китайське море в Південно-Тихоокеанський регіон. Інший повинен з'єднати приморські райони Китаю і Європи через Південно-Китайське море і Індійський океан [5, 9].

Для забезпечення економічного зростання Китаю з населенням понад мільярд людей потрібні ресурси (енергетичні, запаси питної води) і нові ринки збуту. Контроль над сухопутними маршрутами Шовкового шляху забезпечує енергетичну безпеку Китаю. На даний момент найбільший імпортер енергоресурсів в світі Китай повністю залежить

від морських поставок, а, значить, постійно знаходиться в небезпеці застосування «нафтового ембарго» на морі.

Шовковий шлях, який пройде через Західний Китай, зможе вирішити проблеми нерівномірного розвитку Китаю і сприяти економічній і, що не менш важливо, культурної інтеграції західних регіонів [10].

Євразійський економічний союз (ЄАЕС) - нове міжнародне інтеграційне економічне об'єднання. Спочатку до складу ЄАЕС увійшли Росія, Казахстан і Білорусія (згодом до них приєдналися Вірменія і Киргизстан). Одним з найважливіших питань інтеграції економік країн-членів ЄАЕС є збільшення свободи пересування товарів. На сьогоднішній день Митний союз Білорусі, Казахстану і Росії передбачає встановлення нульових ставок митних платежів між країнами-учасницями союзу, скасування митних кордонів і єдиний зовнішній тариф для третіх країн.

На даному етапі реалізація всього потенціалу Союзу неможлива в силу невеликого терміну існування і наявності різних проблем як всередині ЄАЕС, так і викликаних зовнішніми факторами. Планується, що до 2025 р. Союз вийде на повномасштабний режим роботи. Серед країн ЄАЕС найвищий рівень співпраці з Китаєм в інвестиційній сфері спостерігається у Казахстану.

Однак, в останні роки значно розширилася сфера застосування китайського капіталу в Росії. У 2011-2014 рр. Обсяг залучених в Росію прямих інвестицій з Китаю виріс з \$ 125,9 млн. до \$ 1271,0 млн., а їх питома вага в загальному обсязі, які надійшли в Росію - з 0,2% до 5,6%. Інвестиційне співробітництво ЄАЕС з Китаєм представляє собою переважно участь зі сторони Китаю в діяльності в першу чергу казахстанських і російських компаній.

Певний інтерес для китайських інвесторів представляє Киргизстан. Дуже низький рівень інвестиційної взаємодії між Білоруссю і Китаєм, з Вірменією воно практично відсутнє.

Китай є одним з найважливіших зовнішньоторговельних партнерів Євразійського економічного союзу. З 2007 р експорт з ЄАЕС в Китай зріс з \$ 26,9 млрд. до максимального значення \$ 59,6 млрд в 2012 р, а в 2014 році він склав \$ 52,3 млрд. Країни-члени ЄАЕС можна розглядати в якості найбільш перспективних з точки зору розвитку транспортних коридорів з Китаю в Європу.

Шанхайська організація співробітництва (ШОС) - міжнародна організація, заснована в 2001 році лідерами Китаю, Росії, Казахстану, Таджикистану, Киргизії та Узбекистану. 10 липня 2015 року було оголошено про початок процедури вступу в ШОС Індії та Пакистану. За

винятком Узбекистану, решта країн були учасницями «Шанхайської п'ятірки», заснованої в результаті підписання в 1996-1997 рр. між Казахстаном, Киргизією, Китаєм, Росією і Таджикистаном угод про зміцнення довіри у військовій області і про взаємне скорочення збройних сил у районі кордону.

Таким чином, матеріальним втіленням тенденції до глобальної регіоналізації стало виникнення численних і різноманітних субрегіональних, регіональних і міжрегіональних інтеграційних об'єднань. Найбільшим з них на сьогоднішній день є Транстихоокеанське торгове партнерство (ТТП) між 12 державами Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР): Австралії, Брунею, В'єтнаму, Канади, Малайзії, Мексики, Нової Зеландії, Перу, Сінгапуру, США, Чилі та Японії [11].

Ініціатором угоди стали Сполучені Штати, стурбовані зниженням свого впливу на економіку і політику країн АТР, посиленням економічних і політичних позицій Китаю в регіоні. Згідно з розрахунками Інституту світової економіки Петерсона (США), реальні доходи учасників партнерства в результаті угоди вирости б на 285 мільярдів доларів, експорт на 440 мільярдів доларів до 2025 року. Але більшу вигоду воно принесе Японії і США - на них покладатиметься 64% від загального приросту ВВП.

Торговельно-економічний блок в АТР створюється без участі Китаю, найважливішого торгового партнера більшості країн регіону. Більше того, протягом декількох років влада США відзначала, що ТТП створюється для стримування Китаю.

На думку антиглобалістів створення ТТП являє собою «корпоративний переворот», оскільки тільки 2 з 26 глав угоди про ТТП мають якийсь стосунок до торгівлі, а велика частина угоди «надає нові права і привілеї глобальним корпораціям, в особливості, пов'язані із захистом інтелектуальної власності (закони про авторські та патентні права), а також - обмеження на державне регулювання» [6,8].

Висновки. Процес глобалізації в останні десятиліття визначав основний вектор розвитку світової економіки та торгівлі, але зараз почав пробуксовувати. Вперше ознаки гальмування дали про себе знати в період кризи 2007-2009 рр., коли десятки держав вдалися до протекціоністських заходів в прагненні захистити своїх виробників від

зовнішньої конкуренції. Практика протекціонізму увійшла в суперечність з політикою багатосторонньої лібералізації торговельних відносин, що проводиться з середини ХХ ст. ГАТТ/СОТ. До того ж сама СОТ виявилася в затяжній кризі. Виникла ситуація втрати взаємної довіри між країнами-членами, що суттєво заважає розробці та прийняттю нових правил міжнародної торгівлі, які б актуально відображали динамічно мінливі реалії ХХІ ст.

В результаті діяльність СОТ щодо подальшої лібералізації міжнародної торгівлі (насамперед відповідно до інтересів головних гравців глобальної економіки - транснаціональних корпорацій) застопилася.

Прямим наслідком цих трендів стало перенесення переговорної активності з багатостороннього рівня в інші, більш обмежені формати: регіональний і двосторонній. Саме тут народжуються торгові угоди «поглибленого типу», або «договори ХХІ століття», які, поряд з питаннями лібералізації товарообмінів - зниження митних тарифів і нетарифних обмежень, включали положення про інвестиції, транскордонне переміщення послуг, захист інтелектуальної власності, охорону навколишнього середовища, рух робочої сили та ін. Активізація переговорного процесу щодо мегарегіональним або міжрегіональним торговельним угодам дала поштовх до однієї з найбільш масштабних в новітній час трансформацій світового торговельно-економічного ландшафту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография [Д.Лукьяненко, А.Колот, Я.Столярчук и др.]: под. науч. ред. профессором Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – К.: КНЭУ, 2013. – 466 с.
2. Power Shifts and New Blocs in the Global Trading System. Abingdon: Taylor & Francis, 2015.
3. ТПР/ТАФТА – Pierre Defraigne: “Europe seems disunited compared to the US”. 17 April, 2015. – Mode of access: uk.blastingnews.com/economics/ (date of access: 08.09.2016)
4. Shambaugh D. China Goes Global: The Partial Power. New York: Oxford University Press, 2013
5. ITC. Trade Map. Trade Statistics for International Business Development. – Mode of access: trademap.org/Bilateral_TS.aspx (date of access: 12.09.2016)

6. Brooks S.G., Wohlforth W.C. The Once and Future Superpower. Why China Won't Overtake the United States // Foreign Affairs. New York, May/April 3, 2016
7. Office of the United States Trade Representative. TPP Full Text. – Mode of access: ustr.gov/trade-agreements/ (date of access: 05.09.2016)
8. The Geopolitics of TTIP. Repositioning the Transatlantic Relationship for a Changing World. Washington: Center for Transatlantic Relations, 2014
9. European Commission proposes signature and conclusion of EU-Canada deal. Strasbourg, 5 July 2016. – Mode of access: europe.eu/rapid/press-release_IP-16-2371_en.htm (date of access: 05.09.2016)
10. Vaudano M. Docteur TTIP et Mister Tafta. Paris: Les Petits Matins, 2015. Vaudano
11. Negotiating TTIP. 2 May 2016. – Mode of access: ec.europa.eu/commission/2014-2019/ (date of access: 05.09.2016)
12. Higgott R. TPP and TTIP in comparative context: what can Europe learn? 21 July 2016. – Mode of access: www.realinstitutoelcano.org/ (date of access: 02.09.2016)
13. Саламатов В.Ю. Мегарегиональные торговые соглашения // Мировая экономика и международные отношения. 2016. № 9.